

РЕЦЕНЗІЯ

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія Тихонові Анастасії Миколаївни «Сутність принципів пізнання у творчості Дж.Берклі в контексті філософського вчення Ф.Метьюз», рецензента кандидата філософських наук, доцента кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Данканіч Римми Іванівни

Інформація про відповідність дисертації вимогам, передбаченим пунктами 14, 15, 16 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії від 12 січня 2022 р. № 44».

Дисертація Тихонові Анастасії Миколаївни «Сутність принципів пізнання у творчості Дж. Берклі в контексті філософського вчення Ф. Метьюз» подана у вигляді спеціально підготовленої кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису. Дисертація виконана здобувачем особисто.

Актуальність дослідження

Актуальність дисертаційного дослідження авторка обґрунтовує подвійним науковим завданням. З одного боку, дослідження зосереджене на філософському аналізі малодослідженої в українському академічному просторі філософської спадщини сучасної австралійської дослідниці Фреї Метьюз. З іншого боку, воно спрямоване на переосмислення концептуальних положень Джорджа Берклі крізь призму сучасних філософських дискусій. На думку дисертантки, ідеї Ф. Метьюз у галузі екологічної метафізики та панпсихізму становлять вагоме явище в контексті сучасної філософської думки, однак залишаються недостатньо опрацьованими. Основною метою дисертації визначено осмислення філософії Ф. Метьюз у світлі інтелектуальної спадщини Дж. Берклі, що, як зазначає авторка, дозволяє вийти на новий рівень аналізу актуальних, але досі не розв'язаних філософських проблем. Зокрема, йдеться про можливість концептуалізації перспектив формування екологічної цивілізації в межах холістичного підходу, а також дослідження реалізації людського потенціалу через призму концепції «екологічного Я». Наукова значущість порушених у дисертації питань зумовлена не лише їх новизною та історико-філософським контекстом, а й актуальністю для сучасного суспільства, що перебуває у стані численних викликів і потребує

ґрунтовного переосмислення причин кризових явищ та пошуку шляхів їх подолання.

З погляду дисертантки, прикладом формування таких ідей є філософський підхід Фреї Метьюз, за допомогою якого дослідниця інтерпретує кризу COVID-19 як своєрідне «метафізичне дзеркало», у якому відображається сучасна криза внутрішньої сутності людини. На думку Анастасії Миколаївни, в межах теорії гілеморфізму, запропонованої Ф. Метьюз, відкривається можливість оновлення колективної свідомості людства, що, своєю чергою, сприятиме подоланню кризи людського існування.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

У процесі дослідження Тихоною Анастасією Миколаївною отримано сім наукових результатів, які, на її думку, містять у собі елементи новизни. Ці результати полягають в наступному: встановлено, що принципи пізнання Дж. Берклі та Ф. Метьюз поєднуються в концептуальних аспектах апофатичної теології, як наслідок аналізу категорій «ніщо» чи «небуття», «суб'єктивність»; виявлено відсутність ознак okazіоналізму у вченні Ф. Метьюз, що відрізняє її філософську позицію від теорій Дж. Берклі; показано, що у філософських позиціях Дж. Берклі та Ф. Метьюз існує щонайменше 5 основних домінант або особливостей характеристик станів свідомості. По-перше, природа естетичного чуттєвого досвіду в онтопоетичному контексті через рефлексію аксіологічних образів набуває істотно різних способів сприйняття, в яких ми отримуємо істотно відмінні уявлення. По-друге, важливу роль відіграє змінений стан свідомості, який у сучасній психології називають «афектом», при якому справжня емоція змінюється за законом самозбереження. По-третє, в працях Дж. Берклі та Ф. Метьюз набув психологічного значення стан самосвідомості, який виявляється в процесі апперцепції. По-четверте, на естетичному рівні сприйняття, у філософських позиціях Ф. Метьюз та Дж. Берклі, розкривається такий феномен, як «сакральна свідомість» – ієрофанія між антропоцентричними та екоцентричними позиціями. По-п'яте феномен свідомості в дослідженнях Дж. Берклі та Ф. Метьюз складається з багатьох потоків, не всі з яких представлені на когнітивному рівні. Уточнено: розуміння Дж. Берклі та Ф. Метьюз феномену ієрофанії в сакральному значенні повсякденності; зміст поняття «мисляча субстанція» у працях Дж. Берклі та Ф. Метьюз в рамках холістичного підходу до природи буття. Дістала подальшого розвитку: теоретична позиція щодо того, що феномен цілісності біосфери, про який пише Ф. Метьюз, в контексті ідей Дж. Берклі виступає як метафізична структура, сформована через сприйняття

реципієнта та його досвід; ідея, що однією з причин розбіжностей у філософських поглядах Ф. Метьюз та Дж. Берклі є те, що австралійська філософія є прихильницею політеїстичної філософсько-релігійної позиції, а Дж.Берклі стоїть на позиціях християнського релігійно-філософського світогляду.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені в дисертації, відповідають стандартам дослідницьких робіт цього типу. Вони ґрунтуються на всебічному аналізі широкого корпусу наукової літератури, а також на систематичному опрацюванні аналітичних даних, отриманих у процесі виконання дослідження. Достовірність результатів підтверджується їхньою апробацією в межах міжнародних науково-практичних конференцій, що свідчить про їхню відповідність сучасним науковим підходам та актуальним дискусійним полям. Обґрунтованість отриманих висновків забезпечена застосуванням комплексного методологічного підходу, який інтегрує філософські методи та епістемологічні процедури відповідно до поставлених дослідницьких завдань. Структурна логіка дисертації сприяє високому рівню аргументованості сформульованих наукових положень, що дозволяє не лише систематизувати отримані результати, а й забезпечити їхню концептуальну цілісність у контексті загальної дослідницької мети. Дисертаційне дослідження відповідає предметній спрямованості паспорту наукової спеціальності 033 Філософія.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висвітлені у дисертації ідеї Дж. Берклі та Ф. Метьюз закладають основу для формування нових концепцій пізнання світу, спонукаючи до глибшого розуміння взаємозв'язку людини й природи. Зокрема, акцент на ідеях сприйняття реальності відкриває нові горизонти для філософської рефлексії, яка може стати важливим інструментом самовираження культурних груп. За результатами дослідження можуть бути вдосконалені такі навчальні курси, як «Онтологія», «Екологічна етика», «Історія філософії» та інші, а також запровадженні курси, які присвячені розширеному розумінню екологічних процесів і психічних концепцій, що допоможе допомогти формувати новий погляд на роль людини у природі та її відповідальності за збереження біосфери.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні результати та висновки дисертаційного дослідження відображено у 9 наукових публікаціях. З них 4 статті в українських фахових періодичних наукових виданнях, 1 робота у періодичному науковому виданні країни, яка входить у ЄС, також 4 статті опубліковано у збірках

матеріалів міжнародних конференцій. Дотримано вимоги Міністерства освіти і науки України щодо кількості, обсягу та змісту друкованих праць. Аналіз представленого рукопису дисертації та наукових публікацій дає підстави констатувати ідентичність публікацій та основних положень дисертації. Це надає авторці дисертаційної роботи право публічного захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії. Матеріали дисертації пройшли відповідну апробацію.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Подана до розгляду дисертація складається з анотації державною та англійською мовами, вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг рукопису дисертації становить 189 сторінок. Список використаних джерел налічує 221 наукову працю, більшість з яких є англomовними. Структура дисертації має логічну побудову і сприяє розкриттю теми дослідження та виконанню поставлених завдань.

У першому розділі роботи «Огляд літератури та методологія» дисертанткою здійснено огляд літератури за темою дисертації, а також обґрунтовано використання основних методів дослідження, а саме: метод експлікації, компаративний, дескриптивний, індуктивний, герменевтичний методи та метод абстрагування.

У другому розділі «Принципи пізнавальної діяльності Дж. Берклі та Ф. Метьюз у структурі онтологічної парадигми» А. Тихонова аналізує онтологічну проблематику у філософії Ф.Метьюз та Дж.Берклі, осмислює питання єдності дуалістичного погляду на матерію Ф.Метьюз та Дж. Берклі, а також вивчає метафізичні основи емпіричного рівня сприйняття у філософії Ф.Метьюз та Дж.Берклі.

У третьому розділі «Теоретична структура пізнавальної діяльності в творах Дж.Берклі у сучасних дослідженнях Ф.Метьюз» дисертантка розкриває принципи пізнавальної діяльності Дж.Берклі та Ф.Метьюз у структурі наукового пізнання, осмислює проблему єдності чуттєвого та раціонального у творчості Дж.Берклі та Ф. Метьюз з точки зору сучасності, а також виділяє спільне та відмінне у філософських позиціях Ф. Метьюз та Дж. Берклі.

Зміст наукових праць доповнює основні положення дисертаційної роботи. Дисертація оформлена відповідно до вимог МОН України, що висуваються до подібного роду наукових робіт.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Відзначаючи високий рівень теоретичного обґрунтування та беззаперечні здобутки Тихонової Анастасії Миколаївни у науковому і практичному значеннях, змістовність і логіку викладення матеріалів

дослідження, важливо звернути увагу на окремі дискусійні положення. Вони обумовлюють визначення наступних зауважень і рекомендацій щодо дослідження сутності принципів пізнання у творчості Дж. Берклі в контексті філософського вчення Ф. Метьюз.

По-перше, помітною характеристикою дисертаційної роботи є компаративний елемент, що імпліцитно був здійснений авторкою, однак своєї концептуальної реалізації не знайшов повною мірою. Було б доцільніше розглянути гносеологічні концепції Дж.Берклі та Ф.Метьюз в окремих розділах, а вже потім провести ряд компаративних операцій на предмет порівняння головних засад і основних положень їх гносеологічних вчень в окремому підрозділі.

По-друге, оскільки метою роботи дослідниця визначає «виявлення та систематизацію ідей Ф. Метьюз в контексті ідей Дж. Берклі відповідно до потенційної стратегії їх реалізації в сучасному світі», а предметом дослідження – метафізичні та етичні уявлення Ф. Метьюз у контексті гносеологічних ідей Дж. Берклі, здається, було б доцільніше знайти більш виважену кореляцію між метою та предметом дослідження у відповідності до теми дисертації, оскільки у запропонованому варіанті вони виглядають менш збалансованими і дещо розмивають дослідницький горизонт дисертаційної роботи.

По-третє, можливо треба більш чіткіше обґрунтувати актуальність дослідження, виділивши проблемне поле та новаційні підходи до його вирішення. Крім того, «актуальність теми дослідження» не вказує на ті особливості вчення Дж.Берклі і Ф.Метьюз, що роблять їх важливими для сьогодення. Також дисертантка не прояснила, чому вона обирає вчення Дж.Берклі як контекст для розгляду філософії Ф.Метьюз, так як оригінальність робіт авторів, в не залежності від того, до яких епох належить їх філософське надбання – ще не робить їх вчення актуальним. Релевантність обраних мислителів, а також їх ідей треба обґрунтувати, оскільки самоочевидними для академічної науки вони не є.

По-четверте, деякі положення авторкою подаються як самоочевидні, хоча їх обґрунтованість потребує додаткової аргументації. В окремих моментах можна лише здогадуватися про те, що малося на увазі. Також має місце не зовсім впорядковане викладення ключових термінів і концептів. Тексту дисертації не вистачає когерентності.

Водночас робота висвітлює важливу проблему в сучасній філософії, ставить питання про те, як можливий діалог між класичними епістемологічними концепціями та сучасними екологічно орієнтованими підходами. У цьому контексті взаємозв'язок ідеалізму Берклі та панпсихізму Метьюз виглядає вельми цікавим і потребує подальшого осмислення. Висловлені зауваження та рекомендації носять переважно дискусійний характер і не знижують високого теоретико-методологічного рівня представленої дисертаційної роботи Тихонової Анастасії

Миколаївни. Дисертація вирізняється серйозним науковим потенціалом, оскільки розкриває новітні філософські напрямки, які представляє австралійська дослідниця Фрея Метьюз.

Висновок. Дисертаційна робота Тихонової Анастасії Миколаївни «Сутність принципів пізнання у творчості Дж.Берклі в контексті філософського вчення Ф.Метьюз» є завершеною науковою працею, яка містить низку нових актуальних та достовірних результатів, що свідчать про її обґрунтованість і важливість для дискурсу історії філософії.

Вважаю, що дисертаційна робота Тихонової А.М. відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 №341), та Наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог оформлення дисертації», а її авторка – Тихонова Анастасія Миколаївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 «Філософія».

Рецензент:

Кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Римма ДАНКАНІЧ

Учений секретар Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент

Тетяна ХОДАНЕН